

8. La neologia semàntica

ONA DOMÈNECH, ROSA ESTOPÀ, TERESA GRAELLS I HELENA SACASAS

8.1. INTRODUCCIÓ

En aquest capítol presentem els resultats obtinguts a partir de l'anàlisi dels neologismes semàntics detectats per l'OBNEO en la premsa escrita del període corresponent als anys 2007, 2008 i 2009. Abans de començar la presentació de l'anàlisi duta a terme, cal fer alguns aclariments previs en relació amb el concepte de *neologia semàntica* amb què es treballa a l'OBNEO, així com també en relació amb la metodologia de treball que s'utilitza, atès que són factors que condicionen, inevitablement, la naturalesa de les dades objecte d'anàlisi.

A l'Observatori es consideren neologismes semàntics, d'una banda, aquells que s'han format per la modificació del significat d'una base lèxica (ex.: *cercador* en informàtica), i de l'altra, els que s'han format a partir d'un nom propi usat com un nom comú (ex.: *tàmpax*). Tot i que és cert que en els dos casos una mateixa forma experimenta un canvi semàntic, també ho és que es tracta de processos de formació diferents, atès que en el pas de nom propi a nom comú a més hi ha un canvi de subcategoria gramatical.⁵⁸ Per aquest motiu, doncs, presentem l'anàlisi de les dades corresponents a aquests dos grups de manera separada.

D'altra banda, des d'un punt de vista metodològic, la neologia semàntica presenta una especificitat remarcable, que només comparteix amb la sintagmàtica i la sintàctica, i que la singularitza respecte de la resta de neologismes detectats per l'OBNEO: el buidatge es fa de manera totalment manual, atès que, ara per ara, el buidatge automàtic que duu a terme l'Observatori només és aplicable a la neolo-

58. Observatori de Neologia (2004b) fa una anàlisi detallada de la descripció d'aquests dos fenòmens a partir de la consulta de les principals gramàtiques i diccionaris de la llengua catalana.

gia formal no sintagmàtica.⁵⁹ Es tracta, a més, d'un tipus de neologia que, malgrat ser molt productiva, sovint és molt difícil de detectar, atès que la modificació de sentit no presenta cap evidència formal, de manera que la identificació dels neologismes depèn molt de les habilitats concretes del buidador (el seu nivell d'atenció, la seva competència lèxica, el seu coneixement enciclopèdic, etc.). Aquestes especificitats de la neologia semàntica (buidatge manual i detecció complexa) contribueixen, de ben segur, a explicar algunes de les característiques de les dades analitzades, com ara el fet que siguin força heterogènies i difícilment sistematitzables.

Finalment, volem esmentar alguns casos de neologismes semàntics que no hem tingut en compte en l'anàlisi duta a terme, atès que, malgrat que es tracta de formes ja existents als repertoris lexicogràfics, poden explicar-se també per altres processos de formació que no són el canvi semàntic. Es tracta dels casos que Observatori de Neologia (2004b, p. 212-213) anomena *neologismes pseudosemàntics*, i que es caracteritzen perquè el significat nou que aporten no manté cap mena de relació amb el significat documentat als diccionaris. Semànticament, ens trobem davant de parelles homònimes, fet que contribueix a justificar la consideració que el procés que explica la formació del neologisme no és el canvi semàntic. Vegem-ne alguns exemples: *carpa*, en català, usat com a 'envelat', l'hem considerat un calc del castellà (al DRAE una de les accepcions de *carpa* és, justament, la de «gran toldo que cubre un circo o cualquier otro recinto amplio»), i no un canvi semàntic respecte de «peix d'aigua dolça de l'ordre dels cipriniformes» (definició de *carpa* al DIEC2 i al GDLC). De manera semblant, la forma *aèria* referida a 'companyia aèria', l'hem considerada l'escurçament d'un sintagma.

Un cop desestimades aquestes formes, el nombre de neologismes semàntics recollits per l'OBNEO durant el període 2007-2009, a la premsa escrita editada a Barcelona, és de 367 lemes en el corpus del català i 503 en el corpus del castellà, dades aquestes últimes que serviran de corpus de contrast. Malgrat que la mostra de castellà és més àmplia, constatem que la representativitat de la neologia semàntica és força semblant en les dues llengües: del total de neologismes sense repetició recollits per l'OBNEO en la premsa escrita durant els anys 2007-2009, la neologia semàntica representa un 6 %.⁶⁰

59. Tot i que actualment s'està treballant perquè el BUSCANEO —l'extractor de neologia formal en línia que utilitza l'OBNEO—, també pugui detectar neologia semàntica.

60. Tenint en compte la metodologia de buidatge d'aquest tipus de neologismes, cal tornar a recordar la relativitat d'aquest percentatge.

8.2. DESCRIPCIÓ I ANÀLISI DELS NOMS PROPIS QUE PASSEN A NOMS COMUNS

8.2.1. *Les dades del corpus en català*

Comencem l'anàlisi amb el grup de neologismes semàntics formats a partir d'un nom propi que és usat com un nom comú. Del total de neologismes semàntics recollits per l'OBNEO en el període indicat, en el corpus en català hi ha 54 lemes formats per aquest procés —que, comptant les repeticions, corresponen a 67 ocurrences o *tokens*—, que representen el 14,7 % del total de neologismes semàntics analitzats i que corresponen, majoritàriament, a noms de marques registrades, antropònims, personatges ficticis, topònims i noms de grups musicals.

És rellevant destacar que la freqüència d'ús dels lemes en el corpus estudiat és molt baixa (els lemes més repetits són *bicing*, que apareix quatre vegades, i *teletac*, que n'apareix tres), fins al punt que podem afirmar que gairebé tots els lemes detectats són hàpaxs. En general, els nous sentits corresponen a neologismes de tipus denominatiu (com en l'exemple de *rimmel*), mentre que són menys abundants els neologismes formats a partir d'un antropònim o d'un nom d'un personatge de ficció, que solen correspondre a una neologia expressiva, en principi, més efímera (com en l'exemple de *boadella*):

- «És que no el conec i les fotos han de ser sensuals...», li deia a Mònica, la maquilladora, mentre li omplien el cap de rul·los i les pestanyes de **rimmel**. [DiR, 01/12/2009]
- Si fos un **boadella**, llepant culs li donarien un teatre, però ell, a Espanya, només pot aspirar a cobrar el PER. [AV, 25/01/2009]

8.2.2. *Contrast amb les dades del corpus del castellà*

Pel que fa al corpus de neologismes en castellà, hem trobat 81 lemes —que, comptant les repeticions, es converteixen en 138 ocurrences—, que representen el 16,07 % dels neologismes semàntics.

Si entrem en detall en aquests resultats, veurem que aquests neologismes provenen de noms propis que pertanyen a diferents categories, i que es distribueixen de manera lleugerament diferent en castellà i en català. Així, tot i que en les dues llengües predominen les mateixes categories de noms propis (marques registrades, antropònims, personatges ficticis i topònims), s'hi detecten algunes diferències menors; per exemple, en castellà hi ha un nombre més elevat d'antropònims que en català, mentre que en català trobem categories de noms propis força diverses, que en castellà són molt escasses (grups musicals) o inexistents en el nostre corpus (les categories incloses en l'etiqueta «altres» com ara moviments polítics, races de gos o varietats de fruita).

Quant a la freqüència d'aparició dels diferents lemes, el que més destaca és el fet que, tant en català com en castellà, una gran part de les unitats només es documenten una o dues vegades, tret d'algunes excepcions que es comentaran més endavant. I si observem la temàtica a què pertanyen els diferents lemes, les dues llengües també coincideixen en el fet que els àmbits temàtics són molt diversos, sense que es puguin establir unes àrees temàtiques més freqüents, tret d'un cert predomini de l'àmbit informàtic pel que fa al castellà, que també comentarem més endavant.

Si ens fixem en el tipus de canvi semàntic que experimenta el neologisme respecte del nom propi, no s'observen diferències significatives entre català i castellà. Així, en el cas de les marques registrades, en les dues llengües la majoria de neologismes passen a designar-ne l'hiperònim (ex.: *coca-cola* 'beguda de cola', *kleenex* 'mocadors de paper', *tetrabric* 'tipus d'envàs', etc.); és a dir, passen a denominar el prototip que inclou el conjunt de productes específics que, dins de la seva categoria, presenten les mateixes característiques (és un cas de metonímia). En el cas dels antropònims, els neologismes solen fer referència a l'obra artística de la persona en qüestió (ex.: *miró* en català o *caravaggio* en castellà), a algun descobriment o invent d'aquella persona (*kalashnikov* en català o *estravivari* en castellà) o a una manera concreta d'actuar (*boadella* en català o *pajín* en castellà). Quan es tracta de topònims, personatges ficticis i la resta de categories, cada cas particular és diferent, de manera que es fa difícil extreure'n criteris comuns.

El grau de coincidència de lemes entre les dues llengües és molt baix. Sorprenentment, els únics neologismes que trobem documentats tant en català com en castellà en el corpus d'estudi són els deu següents:

Marques comercials: *coca-cola*, *dònut/donut*; *tamagotxi/tamagochi*;

Antropònims: *fittipaldi*, *pilates*, *púlitzer*;

Grups musicals: *beatle*, *beatles*;

Topònims: *españa*, *olimp/olimpo*;

Personatges: *mortadel·lo/mortadelo*.

Tampoc no hi ha coincidència entre les dues llengües en els lemes que presenten una freqüència d'aparició més elevada. En català, per exemple, hem vist que les formes més repetides són *bicing* (documentat quatre vegades) i *teletac* (documentat tres vegades). El primer fa referència al servei de bicicletes de lloguer que l'Ajuntament de Barcelona posa a disposició dels ciutadans en el marc de la campanya per fomentar l'ús de la bicicleta a la ciutat. El segon, *teletac*, fa referència al dispositiu que, enganxat al cotxe, permet passar els peatges sense aturar-se a pagar. Es tracta de dues iniciatives que han tingut molt d'èxit i que s'han estès molt ràpidament, de manera que actualment s'utilitzen per designar, respectivament i genèricament,

l'activitat de les persones que circulen en bicicleta per la ciutat i tots els transmissors que permeten passar un peatge sense aturar-se. Tanmateix, cap d'aquests dos neologismes no apareix documentat en castellà en el corpus de l'Observatori de Neologia. Malgrat això, hem fet una cerca a l'hemeroteca en línia dels diaris editats a Barcelona en castellà durant el mateix període i efectivament hem trobat documentades aquestes dues formes usades com a nom comú, és a dir, amb minúscula inicial. Per tant, ens trobem de nou davant d'una evidència de la complexitat actual del buidatge semàntic, que comporta que, necessàriament, siguem molt prudents a l'hora d'extreure conclusions significatives de les dades analitzades.

Pel que fa castellà, els lemes que més es repeteixen són *messenger* (7), *coca-cola* (5), *powerpoint* (5), *beatle* (5), *javascript* (4), *pilates* (4) i *google* (3), tres dels quals (*coca-cola*, *beatle* i *pilates*) també estan documentats en català per l'OBNEO, però només una vegada. D'aquests lemes més freqüents en castellà, destaca el fet que hi ha elements força actuals o d'aparició recent, com *pilates* o *messenger*, al costat d'elements ja consolidats i força antics, com *coca-cola* i *beatle*. En el primer cas, es tracta de formes que el temps dirà si acabaran o no consolidant-se com a lèxic comú de la llengua; en el segon cas, però, el fet que es tracti de noms propis molt consolidats i coneguts fa pensar que el seu ús com a nom comú respon a altres motivacions més relacionades amb l'expressivitat dels parlants, i que difícilment s'arribaran a lexicalitzar com a noms comuns.

També és important destacar que en castellà predominen les marques registrades de l'àmbit informàtic i de la telefonia: *blackberry* (2), *flash* (2), *google* (3), *ipod* (1), *javascript* (4), *messenger* (7), *myspace* (1), *playstation* (3), *powerpoint* (5), *skype* (1), *teleprompter* (4), *twitter* (2), *wave* (1), *webby* (2), *wikipedia* (3), mentre que en català només trobem *bluetooth* (1), *systran* (1) i *teletac* (3). Es tracta de lemes que no estan acceptats al corpus d'exclusió de la llengua catalana i que també s'utilitzen de manera habitual en català, igual que en castellà, de manera que aquestes dades posen de manifest una tendència més elevada del castellà a usar els noms propis de l'àmbit de la tecnologia com a noms comuns, mentre que l'ús d'aquests noms en català sembla tendir al respecte de la seva condició de denominació singular. Tot i així, només podem apuntar aquesta tendència, que caldria validar amb un corpus de dades més gran, tal com hem comentat abans en relació amb els casos de *bicing* i *teletac*.

Finalment, és interessant observar que, tant en català com en castellà, la motivació que hi ha al darrere de la majoria dels neologismes semàntics procedents de noms propis és una motivació denominativa, més que no pas expressiva. Així, la necessitat de donar nom a una realitat nova o recent fa que sovint utilitzem aquest mecanisme designatiu consistent a usar el nom propi com a nom comú, fet que es constata sobretot en els cas dels neologismes procedents de marques registrades, que són els més nombrosos:

- De petit tenia un deliri pel **mecano**. [RACC, 01/02/2008]
- Aquests dies no són gaire bons per a l'exspcice girl, ja que una revista del Regne Unit la considera la celebritat amb pitjor cos (per allò que sembla un **xupa-xup**) i, curiosament, la millor és Megan Fox (la noia dels somnis de Rossi, segons ha confessat). [AV, 13/06/2008]
- Fabricantes de potitos, de **dodotis**, de cochecitos, de baberos. [LV, 05/08/2009]
- Aunque para lograrlo hay que jugar con una disciplina nueva, la biología sintética, en la que los investigadores alteran el genoma de los organismos como si estuvieran jugando con las piezas de un **lego**. [EP, 21/06/2007]

En canvi, la majoria dels neologismes procedents de noms de persona, de lloc o de personatges ficticis, solen ser fruit d'una moda passatgera o d'un ús singular i individual, i responen, per tant, a una recerca d'expressivitat, que fa preveure que es tracta de neologia efímera:

- Però de tot això ja en fa uns quants segles, i la trista realitat és que ara ja no conquereixes les **juanis** de l'hipermercat. [AV, 23/04/2007]
- Hola, sóc un **teletubbi** i vull enviar una abraçada molt forta a tothom. [AV, 09/01/2009]
- Este país ha votado dos veces a esta panda de incompetentes que no ha hecho otra cosa que medrar en política desde que empezaron a mamar, véanse **pajines** y **aidos**. [LV, 05/10/2009]

8.3. DESCRIPCIÓ I ANÀLISI DELS NEOLOGISMES SEMÀNTICS NO PROCEDENTS DE NOMS PROPIS

8.3.1. *Les dades del corpus*

Presentem ara la descripció i l'anàlisi dels neologismes semàntics formats a partir del canvi semàntic d'una unitat lèxica ja documentada als repertoris lexicogràfics, que corresponen a 259 neologismes sense repetició (lemes) pel que fa al corpus en català. Si observem la categoria gramatical d'aquests neologismes, constatem que predominen els noms, seguits molt de lluny per les formes verbals, els adjectius i, finalment, les locucions, que són molt escasses.

A fi que l'anàlisi contrastiva entre les dues llengües no es vegi esbiaixada per criteris lexicogràfics relacionats amb els corpus d'exclusió, hem buscat els neologismes de cada llengua en els diccionaris de l'altra. En aquest procés hem detectat algunes unitats que no era pertinent de comparar, bé perquè el diccionari de l'altra llengua no recull el mot com a entrada (és el cas, per exemple, de *clúster*, que no es troba com a lema en el DRAE, però sí en el DIEC2), bé perquè es tracta

d'unitats que en l'altra llengua no tenen un equivalent que pugui adoptar el mateix canvi de sentit, com ara *espinyar-se* (cat.) o *corralito* (cast.).

D'aquests 259 lemes del català, n'hi ha 13 que no són pertinents: un perquè la forma no existeix com a entrada en el DRAE (*clúster*), i els altres per manca d'un equivalent en castellà (*abocar, compositar, espinyar-se...*), de manera que ens hem quedat amb 246 neologismes semàntics en català. Destaca el fet que només un lema català no el trobem inclòs en el DRAE.

Dels 246 neologismes del català, 104, és a dir el 42,27 %, ja estan recollits amb la nova accepció en el DRAE, de manera que només els 142 restants, que equivalen al 57,72 %, també serien neologismes en castellà, ja que no estan recollits pel diccionari. No obstant això, només 18 d'aquests 142 lemes també es troben en el llistat de neologismes semàntics del castellà detectats per l'OBNEO. Això significa que el grau de coincidència dels lemes en les dues llengües és, sorprenentment, molt baix, perquè dels 142 neologismes semàntics catalans que també podrien ser neologismes en castellà, només el 12,67 % també s'han detectat en el buidatge en castellà, mentre que un 87,32 % només han estat detectats en català.

Dels divuit neologismes catalans que també trobem documentats com a neologismes semàntics en castellà, n'hi ha cinc que necessiten informació enciclopèdica, relativa al context social o cultural, per interpretar-se: *blanc/blanco* (jugador del Reial Madrid), *clàssic/clásico* (partit de futbol entre el Barça i el Reial Madrid), *demòcrata/demócrata* (relatiu al Partit Demòcrata dels Estats Units d'Amèrica), *galàctic/galáctico* (jugador de futbol del Reial Madrid), *república -ana/republicano -na* (relatiu al Partit Republicà dels Estats Units d'Amèrica). La resta de formes coincidents són majoritàriament noms (*actiu/activo, municipi/municipión, promotora/promotora, totxo/ladrillo, xarxa/red*), tot i que també trobem alguns verbs (*blindar/blindar, descavalcar/descabalgat, enrocar/enrocar, enrocar-se/enrocarse, girar/girar, radiografiar/radiografiar*).

Pel que fa als 104 lemes catalans l'accepció neològica dels quals ja està recollida en el DRAE, cal distingir tres casos diferents segons la manera que té aquest diccionari d'incorporar el significat neològic detectat en català per a aquests lemes:

— En un 88,46 % dels casos (92 lemes), el DRAE recull el significat nou en una accepció independent (ex.: *a bordo, artefacto, asistencia, bomba, caldo de cultivo, cancan, cortina de humo, cota, culpabilizar, cúpula, degoteo, desmarcar, descolgarse, descualificar, enquistarse, espiral*, etc.). En dos d'aquests lemes el DRAE ha de proporcionar informació enciclopèdica per establir la relació entre el significat nou i el significat motivador (p. ex., *gris*, referit a la policia governativa de l'Estat espanyol durant la dictadura de Franco, i *colchonero*, relatiu a l'equip de futbol de l'Atlético de Madrid i als seus seguidors).

— En un 10,57 % dels casos (11 lemes), el DRAE no recull explícitament l'accepció neològica, sinó que inclou la marca «usado también en sentido figurado», que s'afegeix a l'accepció a partir de la qual ha sorgit el significat nou (ex.: *albergar, áncora, apartheid, desgranar, ingrediente, lífting, salvavidas*).

— En un dels lemes (*fichar*), el significat nou està recollit amb la marca «por extensión».

Finalment, podem procedir a fer l'anàlisi contrastiva del corpus neològic depurat i lliure de biaixos relacionats amb la política lexicogràfica de les dues llengües,⁶¹ i que està constituït pels neologismes semàntics detectats en català, l'accepció neològica dels quals tampoc no figura en el corpus d'exclusió de la llengua de contrast. Aquest corpus correspon a 142 lemes catalans (un 57,72 % dels 246 lemes inicials), que es distribueixen en les categories gramaticals següents: 59,06 % noms, 30,20 % verbs, 10,06 % adjectius, 0,67 % locucions. Constatem que la distribució en categories gramaticals és la mateixa tant en el corpus neològic depurat com en el corpus neològic inicial. Pel que fa a les àrees temàtiques dels contextos en què s'han detectat aquests neologismes semàntics, ens adonem que en alguns dominis hi ha una tendència més gran a generar un canvi semàntic.

Així, en el cas del català, els àmbits més productius són els de la política i els esports, seguits dels de la música, l'economia i els espectacles. Pel que fa a l'estructura lèxica dels neologismes semàntics, constatem que els neologismes semàntics s'han format majoritàriament a partir de mots simples (com *artèria, càpsula, cartell, coco, domini, dragó, escarabat, esquelet*) i també de mots sufixats (com *consultora, decapitació, incubadora, juganer, liberalitzar*). La resta d'estructures (prefixats, sintagmàtics, compostos, manlleus...) són, en canvi, molt poc productives per a la generació d'accepcions noves.

8.3.2. Contrast amb les dades del corpus en castellà

Els neologismes semàntics formats a partir del canvi semàntic d'una unitat lèxica ja documentada als repertoris lexicogràfics en el corpus castellà corresponen a 342 neologismes sense repetició (lemes). En relació amb la categoria gramatical d'aquestes unitats, en el castellà també predomina la nominal. I tot i que en català hem recollit més verbs i menys adjectius que en castellà, les diferències no són prou significatives per poder-ne extreure cap conclusió. No obstant això, aquestes dades reforcen la hipòtesi que hi ha un estil discursiu lleugerament diferent entre les dues llengües, més verbal en el cas del català.

61. Tot i que també pot haver-hi biaixos no controlats pel fet que no s'ha buidat exactament el mateix nombre de diaris ni tampoc els mateixos dies.

Si cerquem aquests 342 lemes del castellà en el DIEC2, trobem que n'hi ha 78 que no són pertinents per fer l'anàlisi contrastiva entre les dues llengües: 61 lemes perquè no hi són com a entrada en el diccionari en català (*bitàcora, bomba de re-jojeria, cámara lenta, hooligan, jaima, santo grial, stock, submundo, tour*, etc.) i 17 per manca d'equivalents (*corralito, yuyu, botellón*, etc.), de manera que, finalment, tenim 264 neologismes semàntics en castellà. El fet que hi hagi 61 lemes castellans que no són en el DIEC2 és una dada prou significativa que mostra una política lexicogràfica diferent entre les dues acadèmies, que sembla clarament més oberta a la incorporació de sentits nous (sobretot a l'entrada de manlleus i neologismes sintagmàtics) en el cas del DRAE, i més prudent en el cas del DIEC2.

Si contrastem la llista dels neologismes semàntics en castellà amb el corpus lexicogràfic d'exclusió del català, constatem que dels 264 nous sentits detectats en castellà, 233 (un 88,25 %) no estan recollits ni en el DIEC2 ni en el GDLC, de manera que només 32 lemes (un 12,12 %) estan inclosos en el corpus lexicogràfic del català. Aquestes xifres tornen a posar de manifest que el diccionari de l'acadèmia espanyola és més obert a la incorporació del canvi semàntic que no pas els diccionaris de referència del català. Tornem a constatar, doncs, com la política lexicogràfica que segueixen les dues acadèmies pel que fa a la introducció de neologismes semàntics en els seus diccionaris normatius no és la mateixa.

Pel que fa als 32 neologismes que estan documentats en el DIEC2, en tres casos s'especifica el nou significat a través de la fórmula «per extensió» (*escopir, facturar, robust -a*) i en els 29 casos restants el significat nou correspon a una accepció nova (*civilitzar, cors, dietari, ecosistema, espanyolista* [de l'equip de futbol Espanyol], *gastar, historial, instal·lació, missatge, penjar, rotatiu, tipologia*, etc.).

En relació amb les àrees temàtiques dels neologismes semàntics en castellà, la política —tal com es donava en el corpus en català— també és l'àmbit més productiu, però va seguida de l'economia, l'àmbit general, els esports i la música, i una mica més lluny, dels espectacles i la informàtica (TIC). Així, en general, en ambdues llengües hi ha uns àmbits productius força coincidents, que corresponen majoritàriament a les seccions més rellevants de la premsa que, tal com es podia esperar, són els discursos que generen més neologismes (la política, l'economia, els esports, la música). Finalment, pel que fa a l'estructura lèxica dels neologismes semàntics, no s'han observat canvis de comportament entre les dues llengües, ja que tant el català com el castellà prioritzen els noms simples i els mots sufixats per donar-los significats nous.

8.4. ANÀLISI DEL TIPUS DE CANVI SEMÀNTIC

Finalment, hem dut a terme una primera anàlisi del tipus de canvi semàntic que han experimentat algunes de les formes neològiques recollides per

l'OBNEO i, tot i que el volum i la complexitat del tema depassen àmpliament l'abast de l'estudi que ara presentem, apuntarem algunes de les tendències detectades.

Així, podem afirmar que una part majoritària dels neologismes semàntics detectats experimenten un canvi semàntic respecte a les accepcions documentades en el diccionari en virtut d'una metàfora, entesa no com una figura retòrica expressiva, sinó com un procediment cognitiu que ens permet conceptualitzar uns dominis en termes d'uns altres o, dit amb paraules de Lakoff i Johnson (1980, p. 41), «entender y experimentar un tipo de cosa en términos de otra». Si, seguint la terminologia de la semàntica cognitiva, analitzem les característiques del domini font i del domini meta, constatem que sovint el procés metafòric fa que d'un domini font restringit o singular passem a un domini meta més ampli i genèric, com succeeix en els casos següents, en què es passa, respectivament, de la nàutica i la gastronomia a dominis meta genèrics:

- L'africà va ser l'**àncora** perfecta per a la segona línia i també per a Henry i Messi. [AV, 12/03/2009]
- La Mitja Marató, l'**aperitiu** perfecte, es va celebrar diumenge amb el doble de gent que fa dos anys. [AV, 11/02/2009]

D'altra banda, en la majoria de casos la base de la metàfora, és a dir, allò que es projecta d'un domini a l'altre sol ser la funció, és a dir, allò que ens diu per a què serveix aquell objecte o element, i que podríem anomenar, seguint la terminologia de l'estructura de *qualia* de Pustejovsky (1995), el *quale* tèlic. Per exemple, en el cas següent, el *quale* tèlic de *apartheid*, que és la segregació, es manté del domini origen (societat) al domini meta (ús lingüístic):⁶²

- El cel·lo, que és com el coneixia tothom, va patir un **apartheid** molt sever: se n'havia de dir cinta adhesiva. [AV, 29/04/2009]

La metonímia és, en el nostre corpus, molt menys productiva que la metàfora. La metonímia fa servir només un sol domini semàntic de manera que, per mitjà d'un mecanisme associatiu, relaciona dues entitats d'un mateix domini (sovint, la part pel tot). Els exemples més prototípics entre els neologismes semàntics corresponen a formes nominals i adjectivals del domini de l'esport, i normalment fan referència al color de la samarreta d'un equip (*blanc*, jugador

62. Com veurem més endavant, aquest marc teòric és el que segueixen també Berri i Adelstein (2010) per descriure alguns casos de neologia semàntica i proposar-ne una tipologia.

del Reial Madrid; *viola*, jugador de futbol del Valladolid; *verd*, casteller de Vilafranca del Penedès).⁶³

Quant a la motivació que trobem a la base de tots aquests canvis semàntics, en la majoria de casos constatem que es tracta d'una necessitat expressiva dels parlants, que, per dotar el seu discurs de més expressivitat, podríem dir que «juguen» amb la semàntica dels mots i les expressions buscant efectes diferents (de vegades una certa ironia, d'altres més contundència, sovint un to més formal, etc.). Tot i així, hi ha alguns casos (molt minoritaris, però) en què la motivació neològica és denominativa, és a dir, el parlant vol anomenar una realitat nova o de creació recent:

- Si venç el Govern, diuen, esclatarà la **cassolada**. [PC, 17/07/2008]

Una altra dada que ens sembla significativa és el fet que al voltant d'un 10 % dels neologismes semàntics analitzats s'expliquen per un procés metafòric complex, que el parlant no podria dur a terme sense tenir informació enciclopèdica relativa al context cultural, polític o social, com les noves accepcions de mots com *clàssic* (esports), *galàctic* (jugador del Reial Madrid de l'última dècada) o *popular* (política).

Altres casos relacionats amb aquest, però que presenten una singularitat especial, són els de neologismes com *artèria* o *astre*, en què observem que la base de la metàfora, allò que mantenim d'una accepció inicial, és justament un aspecte que el diccionari no recull i que correspon al que tradicionalment anomenem *coneixement enciclopèdic*. Vegem amb més detall els exemples de *artèria* i *astre*.

Artèria apareix en el DIEC2 amb la definició de «conduïte tubular que porta la sang del cor a totes les parts del cos», i en el DGLC com a «vas sanguini que porta la sang que va del cor als òrgans». En canvi, en l'ús hem documentat:

- David Crespo (una de les **artèries** dels enyorats Balago) s'associa amb la cantautora Maria Monferrer per teixir un folk ambiental, hipnòtic i que treu profit d'una producció molt detallista i subtil. [BTX, 01/04/2007]

El fet de portar la sang que va del cor als òrgans comporta la importància de l'artèria dins dels vasos sanguinis. Aquesta informació no explícita (enciclopèdica) al mot original és la base de la metàfora: la importància és la base del *quale*

63. Tot i que cal tenir en compte que la metonímia és moltes vegades un procés que ocorre una vegada s'ha establert una relació metafòrica, com passa, per exemple, amb *àncora*, que fa referència a una persona a partir d'una característica funcional d'aquesta, característica que es denomina a través d'una relació metafòrica funcional que s'ha establert entre la funció d'una persona en un equip i la funció que té una àncora d'un vaixell. Per tant, estariem parlant de multiprocessos semàntics.

tèlic que es manté en el neologisme (el músic més important o carismàtic d'un grup).⁶⁴

Astre apareix tant en el DIEC2 com en el GDLC amb la definició de «cos celeste». En canvi, en l'ús hem documentat:

- Messi i Maradona: dos **astres** s'uneixen per la nova Argentina. [AV, 11/02/2009]

Popularment els astres es conceben com a cossos brillants, el més prototípic dels quals és el Sol. Aquesta informació no explícita (enciclopèdica) al mot original és la base de la metàfora: la importància és la base del *quale* tèlic que es manté en el neologisme (els futbolistes més destacats).

La informació que va més enllà del coneixement lingüístic, entès en un sentit literal, es dona, doncs, a diferents nivells: no és el mateix la relació totalment extrínseca al significat de l'element origen que trobem a *astre* per referir-se a una persona que destaca molt en un esport, o a *galàctic* quan es refereix a un jugador del Reial Madrid, que d'altres relacions més físiques com *cassolada*.

Aquesta anàlisi incipient sobre el tipus de canvi semàntic que observem en el corpus neològic, podem dir que, per explicar la tipologia dels canvis semàntics documentats, necessitem un marc teoricometodològic que ens permeti, d'una banda, descompondre el significat tenint en compte la polisèmia i la relació entre les accepcions relacionades, així com la no dissociació dels aspectes denotatius (o estrictament lèxics) dels connotatius (tradicionalment atribuïbles al context i a la pragmàtica); i d'altra banda, que aculli en un lloc central processos cognitius tan fonamentals com la metàfora i la metonímia que permeten conceptualitzar dominis de l'experiència.⁶⁵

8.5. RECAPITULACIÓ I CONCLUSIONS

Com s'ha dit, la neologia semàntica es caracteritza pel seu nivell de complexitat elevat, a causa de la subjectivitat del buidatge manual amb què es detecta, que implica un grau elevat de subjectivitat i d'asistematicitat entre els diferents investigadors, i també d'un cert marge d'interpretació subjectiva, de manera que és

64. Es podria fer una interpretació diferent i pensar que la relació es dona a partir del *quale* formal, però nosaltres ens decantem per la primera anàlisi.

65. En aquest sentit, com proposen Berri i Adelstein (2010), sembla útil proposar com a estratègia d'anàlisi dels neologismes semàntics una metodologia que tingui en compte alguns dels elements de la semàntica generativa de Pustejovsky (1995) i, més concretament, la seva proposta de l'estructura de *qualia*, i també alguns dels supòsits teòrics de la lingüística cognitiva, com ara la naturalesa inherentment enciclopèdica de la semàntica i la interrelació entre els processos cognitius.

difícil arribar a unes conclusions prou sòlides. Tot i així, d'aquesta primera anàlisi del corpus neològic se'n desprenen tendències interessants, que s'hauran de validar o refutar amb un corpus més representatiu. Reprenem ara aquestes tendències, a tall de recapitulació i possibles conclusions de l'estudi dut a terme:⁶⁶

a) El DRAE recull més neologismes semàntics catalans (tant dels procedents de noms propis com dels semàntics prototípics) que no pas el DIEC2 neologismes castellans. Aquesta dada sembla rellevant, ja que ens permet apuntar la hipòtesi que la política lexicogràfica del DRAE és més oberta que la del DIEC2, que és més prudent. No obstant això, pensem que aquest fet és normal i esperable si tenim en compte que el català, a diferència del castellà, és una llengua minoritzada que viu un procés de normalització lingüística i una situació de diglòssia.

b) En totes dues llengües, quan els diccionaris recullen l'accepció suposadament neològica, ho fan majoritàriament incloent una accepció nova. Els casos amb marques del tipus «per extensió» són molt poc freqüents. Els diccionaris de les dues llengües, doncs, coincideixen en la preferència per explicitar clarament una modificació de significat i mirar d'evitar marques poc clares com són «ús figurat» o «per extensió».

c) S'ha detectat molt poca coincidència entre les dues llengües (només divuit casos). Aquestes unitats representen un percentatge situat entre el 7 % i el 12 % del total dels neologismes del corpus estudiat.

d) Els neologismes semàntics formats a partir d'un nom propi usat com un nom comú presenten característiques generals molt semblants en català i en castellà: predominen les mateixes classes de noms propis (marques registrades, antropònims i personatges ficticis); la majoria de formes són hàpaxs o tenen un índex d'aparició molt baix (apareixen entre una i dues vegades) i s'expliquen per una necessitat denominativa, més que expressiva; el tipus de canvi semàntic és similar (p. ex., designació d'un hipònim en les marques registrades), i les àrees temàtiques són diverses en les dues llengües. Ara bé, sorprèn el fet que les dues llengües mostrin comportaments diferents pel que fa als lemes concrets detectats (només hi ha deu lemes coincidents), o als lemes que presenten una freqüència d'aparició més elevada en cada llengua. També sorprèn el fet que en castellà molts neologismes procedeixen de l'àmbit tecnològic. Però, com hem comentat abans, aquesta diferència aparent s'explica per les característiques del procés de detecció

66. Per continuar treballant en el tema de la neologia semàntica i poder arribar a una explicació completa de la tipologia dels canvis semàntics, pensem que seria útil partir d'un marc teòric i metodològic que combinés elements d'un model formal que tingui en compte que el significat es construeix en context (i en aquest sentit resulta útil la semàntica generativa de Pustejovsky) i elements d'un model que no disgregui el significat en elements lingüístics i extralingüístics (i en aquest sentit resulta adequat emparar-se en la semàntica cognitiva, que considera la metàfora i la metonímia processos cognitius fonamentals).

dels neologismes semàntics, de manera que en cap cas no podem afirmar que hàgim observat una diferència significativa entre les dues llengües —tot i que no cal oblidar les possibles diferències d'estil dels diferents mitjans de comunicació escrits en cada llengua en relació amb temes com ara les majúscules i les minúscules.

e) En relació amb els neologismes no procedents de nom propi i no documentats en cap dels diccionaris normatius ni del català ni del castellà, hem comprovat que:

1. No s'observen diferències de comportament rellevants entre les dues llengües.

2. La categoria predominant és la nominal.

3. L'analogia que s'estableix entre el significat primitiu i el significat nou es materialitza prioritàriament en la metàfora.

4. Els contextos d'ús dels significats nous es concentren en quatre grans dominis: política, esports, música i economia, tot i que cal tenir present que una bona part del corpus està format per premsa diària en què aquestes seccions solen tenir un protagonisme especial.

5. Els mots a partir dels quals s'han generat un significat nou són majoritàriament mots simples (fins i tot en el cas dels manlleus: *clown, crac, suflé, surf*, etc.) i en segon lloc mots sufixats. En molts casos, es tracta de mots polisèmics (*cinta, clavar, net -a, pastís, rotllo, serrell, totxo, tronc, xarxa* [cat.]; *aroma, casa, cazar, cocina, golpe, lavar, mapa, muro, pata, pelota, pollo, red, trono* [cast.], etc.).

6. La majoria d'aquests neologismes semàntics són expressius (dada que justifica en part la manca de coincidència entre els dos corpus estudiats) i, en el corpus analitzat, presenten un índex de repetició molt baix que caldria confirmar en un corpus més gran. En cas que es confirmés, indicaria un grau molt alt de neologia efímera.

7. El mot nou sempre manté almenys un lligam semàntic (analogia) amb el mot a partir del qual s'ha generat.⁶⁷

8. Hi ha neologismes semàntics que no es poden descriure només amb una anàlisi composicional del significat lingüístic, sinó que cal remetre a informació enciclopèdica (pragmaticocultural) per poder reconstruir el significat d'una manera global i identificar-ne el referent.

67. Aquest lligam semàntic, dins de la teoria de la semàntica generativa, es consideraria basat en el *quale* tèlic, sobretot quan el neologisme resultant fa referència a una persona, i altres vegades en el *quale* formal, sobretot quan el neologisme resultant fa referència a un objecte.